КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет туризму, бізнесу і психології
Кафедра психології і туризму

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з навчально-виховної роботи
Мирослав СОЛОВЕЙ
«27» червня 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вікова психологія

галузь знань	***05 соціальні та поведінкові науки***
спеціальність	***053 психологія***
освітній рівень	***бакалавр***
освітня програма	***Практична психологія***
статус дисципліни	***нормативна***

Форма здобуття освіти: *денна*
Навчальний рік: *2022 /2023*
Семестр: *5*
Кількість кредитів*: 4*
Мова навчання: *українська*
Форма підсумкового контролю: *іспит*

КИІВ – 2022

Розробник(и): Кириленко В.Г., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології і туризму.

Схвалено на засіданні кафедри психології і туризму.
Протокол № 17 від «01» червня 2022 року.

Завідувач кафедри Олександр БОНДАРЕНКО

Схвалено на засіданні вченої ради факультету туризму, бізнесу і психології.
Протокол № 9 від «27» червня 2022 року.

Голова вченої ради факультету Наталія ЖДАНОВА

1. Мета вивчення дисципліни

Навчальна дисципліна «Вікова психологія» є складовою загальнопсихологічної та теоретичної підготовки студентів, що спеціалізуються в галузі психології. Головна мета курсу полягає у освоєнні здобувачами вищої освіти системи знань про основі механізми, закономірності та чинники розвитку особистості протягом онтогенезу, про розвиток як системне утворення, формування уявлення про розвиток особистості; про організацію психологічного дослідження в межах вікової психології.

2. Загальний обсяг (відповідно до робочого навчального плану) 4 кредитів ЄКТС
120 год., у тому числі:
лекції – 40 год.
семінарські заняття – 28 год.
самостійна робота – 52 год.

3. Передумови до вивчення або вибору навчальної дисципліни

Вікова психологія – комплексна дисципліна, її зміст ґрунтується на тих відомостях, які були отримані у результаті у*спішного опанування курсів* «Основ анатомії і фізіології нервової системи», «Соціальної психології», «Загальної психології», «Диференціальної психології», «Експериментальної психології». У системі соціально-гуманітарної освіти курс пов'язаний міжпредметними зв'язками з усім спектром соціально-гуманітарних дисциплін, насамперед з нейропсихологією, педагогічною психологією, клінічною психологією, патопсихологією тощо.

4. Анотація навчальної дисципліни:

Курс «Вікова психологія» *є* одним із основних в блоці загальнопрофільних дисциплін та фундаментальним для вивчення інших дисциплін загально професійного та дисциплін професійного циклу та призначений для створення у студентів цілісного уявлення про вікові особливості людини та розвитку психічних процесів і функцій в онтогенезі.

Основний зміст структуровано за темами, які входять в навчальну програму. Зміст курсу розділено на декілька модулів. В першому модулі викладено загальнотеоретичні питання до психічного розвитку людини в онтогенезі. В інших - представлені основні відомості про особливості психічного розвитку людини в конкретні хронологічні періоди. Навчальний матеріал в модулях викладено в чіткій хронологічній послідовності вікових періодів та розвитку психічних властивостей людини на кожному віковому етапу.

5. Завдання (навчальні цілі):

Основні завдання вивчення навчальної дисципліни «Вікова психологія» пов’язані з формуванням у студентів **інтегральної компетентності:**

ІК. Здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
ЗК3. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
ЗК5. Здатність бути критичним і самокритичним.
ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

Фахові компетентності:

ФК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.

ФК 2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

ФК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

ФК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

ФК5. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.

ФК6. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження.

ФК7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати,

ФК 16. Уміти розпізнавати маніпулятивні впливи та протидіяти їм, оцінювати наявність або відсутність факту моральної шкоди.

6. Очікувані результати навчання з дисципліни:

Результат навчання (1. знати; 2. уміти; 3. комунікація; 4. автономність і відповідальність)		**Форми (та / або методи і технології навчання)**	**Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання** *(за необхідністю)*
Код	**Результат навчання**		
ЗНАТИ:			
1.	1.1. Знати специфіку предмета вікової психології, місце і роль вікової психології в системі наук про людину; 1.2. Знати основні закономірності та психологічні теорії розвитку в зарубіжній та вітчизняній психології, які пояснюють психічний розвиток; 1.3. Знати основні критерії періодизації психічного розвитку; основні проблеми вікової періодизації психічного розвитку та закономірності криз розвитку; передумови, закономірності та особливості психічного розвитку людини на різних вікових етапах, характеристику та специфіку вікових проявів у процесі формування психічних процесів, станів, властивостей дитини, особи юнацького віку, дорослої людини; 1.4. Знати структуру особистості та характеристики її складових, які формуються під впливом навчання і виховання та умови і фактори, які впливають на розвиток і формування особистості;	Лекції (традиційні та проблемно-орієнтовані), семінари (евристична бесіда, дискусії, метод проблемного навчання (проблемних запитань), методи інтерактивного навчання	Усне індивідуальне опитування; МКР, іспит

	основні характеристики психічного та особистісного розвитку в немовлячому, ранньому та дошкільному дитинстві, в молодшому шкільному, підлітковому віці, в період юності, молодості, зрілості та в літньому віці;		
УМІТИ:			
2.	2.1. Уміти давати характеристики основним поняттям вікової психології; розрізняти специфічні вікові прояви психіки людини в поведінці, діяльності, вчинках та пояснювати різні аспекти психічного розвитку людини з позицій різних концепцій з врахуванням вікової специфіки; 2.2. Уміти виявляти механізми і закономірності засвоєння особистістю соціокультурного досвіду, особливості його структурування, збереження в індивідуальній свідомості та використання у різних ситуаціях; визначати вікові та життєві кризи та шляхи їх подолання; 2.3. Уміти аналізувати проблеми детермінант психічного розвитку людини, проблеми співвідношення психічного розвитку та навчання, визначати рівень психічного розвитку дітей на основі критеріїв віку, прийнятих у вітчизняній та зарубіжній психології; 2.4. Уміти використовувати сучасну наукову літературу з проблеми особливостей психічного розвитку в онтогенезі; добирати необхідний діагностичний інструментарій, психотерапевтичні та корекційні засоби з урахуванням вікових та	Семінари (методи проблемного навчання, методи інтерактивного навчання: дискусії; евристична бесіда; рефлексивні техніки робота в малих групах; практичні завдання, що виконуються під час самостійної позааудиторної роботи	Усне індивідуальне опитування опитування під час аудиторних занять, МКР, іспит,

	індивідуальних відмінностей людини.		
КОМУНІКАЦІЯ:			
3.	3.1.Володіти ефективними техніками, стратегіями та прийомами діагностики психологічних властивостей, характеристик психічних процесів, різних видів діяльності осіб різного віку; 3.2. Бути здатним усвідомлювати межі своєї компетентності та дотримуватися норм професійної етики. 3.3. Володіти основними техніками взаємодії з особами різного віку	Семінари (методи проблемного навчання, методи інтерактивного навчання: дискусії; евристична бесіда; рефлексивні техніки робота в малих групах; практичні завдання, що виконуються під час самостійної позааудиторної роботи, активні методи навчання: навчальна гра	Усне індивідуальне опитування, метод самооцінки, МКР, іспит,
4.	4.1.Самостійно планувати, організовувати та здійснювати пошук літератури за темою, читання наукових текстів; виклад прочитаного матеріалу; узагальнення, порівняння та перенесення отриманих знань на інші галузі психології; 4.2 Дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.	Виконання індивідуальних та групових практичних завдань, підготовка презентацій	Оцінювання виконання індивідуальних та групових практичних завдань, письмова МКР

7. Співвідношення очікуваних результатів навчання з дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання з дисципліни (код) / **Програмні результати навчання (назва)**	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.4	3.1	3.2	3.3	4.1	4.2
ПРН 1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.	+	+	+	+	+	+							+
ПРН 2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті					+	+	+	+	+	+	+	+	+

професійних завдань.													
ПРН 3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ПРН 4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.	+	+	+		+	+		+	+		+	+	+
ПРН 19. Враховувати ментальні та релігійні особливості досліджуваних та клієнтів у професійній роботі.				+		+					+		+

8. Система оцінювання результатів навчання студентів

Система модульно-рейтингового контролю результатів навчання студентів для дисципліни «Вікової психології» має таку структуру:

№ з/п	Форма підсумкового контролю	Види навчальної діяльності студента	Максимальна кількість балів
1.	Передбачений підсумковий контроль – **іспит**	1. Аудиторна та самостійна навчальна робота студента 2. Модульна контрольна робота (МКР) 3. Іспит	**50** **20** **30**

Семестровий рейтинговий бал є сумою рейтингового балу за поточну (аудиторну та самостійну) роботу протягом семестру та рейтингового балу за МКР.

Поточне оцінювання всіх видів навчальної діяльності студента (аудиторна робота та самостійна робота) здійснюється в національній 4-бальній шкалі – «відмінно» («5»), «добре» («4»), «задовільно» («3»), «незадовільно» («2»). Невиконання завдань самостійної роботи, невідвідування семінарських та практичних занять позначаються **«0».**

Критерії оцінювання аудиторної роботи студентів.

Аудиторна робота студентів включає семінарські та/або практичні заняття.

«5» студент демонструє вільне володіння матеріалом теми семінару; вміє самостійно знайти відповідь на проблемні запитання, спираючись на лекційний матеріал та першоджерела; вміє вводити та використовувати власні класифікації, аналізувати, робити власні висновки; здатен встановлювати міжтематичні та міжпредметні зв'язки.

«4» студент демонструє задовільне володіння матеріалом теми семінару; відповідь на проблемні запитання знаходить за допомогою викладача, спираючись на лекційний матеріал та вивчення першоджерел; допускає несуттєві (які кардинально не міняють суть) помилки у визначені понять та категорій та інше.

«3» студент частково володіє матеріалом теми семінару; формулюючи відповідь на питання, репродуктивно відбиває зміст лекційного матеріалу та/або основного підручника; допускає помилки у визначені понять та категорій та інше; нездатний знайти відповідь на проблемні запитання, чи вирішити проблемні завдання;

«2» студент демонструє нездатність розкрити питання семінару; допускає багато

суттєвих помилок у визначені понять та категорій та інше.

Критерії оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів.

Позааудиторна самостійна робота студентів включає виконання завдань, які пропонуються викладачем.

«5» робота виконана правильно і самостійно, відбиває належний рівень знань, та сформованість практичних навичок; оформлена згідно вимог, які висуваються для даного типу завдань.

«4» робота виконана самостійно, містить несуттєві помилки, відбиває належний рівень знань сформованість практичних навичок; оформлена згідно вимог, які висуваються для даного типу завдань.

«3» робота виконана, але містить помилки, відбиває недостатній рівень знань та недостатню сформованість практичних навичок; оформлення роботи не в повній мірі відповідає вимогам, що висуваються для даного типу завдань.

«2» виконана робота не відповідає вимогам, які вказані вище як критерії для виставлення позитивної оцінки.

Модульна контрольна робота (МКР) проводиться наприкінці семестру і охоплює весь зміст навчального модуля. МКР оцінюється за 4-бальніою шкалою («5», «4», «3», «2»). Трансформація оцінки у рейтинговий бал за МКР проводиться у такий спосіб:

Форма підсумкового контролю – ІСПИТ

«5»	–	20 балів
«4»	–	16 балів
«3»	–	12 балів
«2»	–	8 балів
Неявка на МКР або відповідь відсутня	–	0 балів

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

«5» при виконанні завдання студент показав широку обізнаність у змісті теоретичного матеріалу з дисципліни, розуміння принципів підходу до емпіричного вивчення психологічних феноменів, вміння самостійно проводити аналіз психологічної ситуації або емпіричних даних та формулювати коректні і вірні коментарі та висновки.

«4» при виконанні завдання студент показав достатню обізнаність у змісті теоретичного матеріалу з дисципліни, розуміння принципів підходу до емпіричного вивчення психологічних феноменів, але виявляє при цьому недостатнє вміння самостійно проводити аналіз психологічної ситуації або емпіричних даних та формулювати коментарі і висновки.

«3» при виконанні завдання студент показав обмежену обізнаність у змісті теоретичного матеріалу з дисципліни, низьке розуміння принципів підходу до емпіричного вивчення психологічних феноменів, труднощі у проведенні аналізу психологічної ситуації або емпіричних даних та формулюванні коректних та вірних коментарів і висновків.

«2» при виконанні завдання студент показав обмежену обізнаність у змісті теоретичного матеріалу з дисципліни, нерозуміння принципів підходу до емпіричного вивчення психологічних феноменів, невміння проводити аналіз психологічної ситуації або емпіричних даних та формулювати коректні і вірні коментарі та висновки.

«0» Робота не виконана

Підсумкова форма контролю – **ІСПИТ в усній формі.** Здобувачі мають дати відповідь на три питання екзаменаційного білету.

Для допуску здобувача вищої освіти до іспиту необхідним є виконання ним вимог навчального плану і графіка навчального процесу, а саме: усі пропущені аудиторні заняття мають бути відпрацьовані, усі види робіт, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни, мають бути виконані.

Максимальний екзаменаційний бал становить **30.** Викладач оцінює відповідь здобувача на іспиті за 4-бальною шкалою. Отримана оцінка трансформується в **екзаменаційний рейтинговий бал** у такий спосіб:

«відмінно» – 30 балів
«добре» – 23 бали
«задовільно» – 18 балів
«незадовільно» – 0 балів

Критерії оцінювання усної відповіді здобувача на іспиті:

«відмінно»	*повна і правильна відповідь на всі питання екзаменаційного білета, здобувач демонструє знання фактологічного матеріалу, основних теоретичних питань курсу, вичерпно відповідає на додаткові запитання викладача, творчо застосовує теоретичний апарат дисципліни*
«добре»	*в цілому правильна відповідь на питання екзаменаційного білета, здобувач вміє робити аналіз і висновки, але на додаткові запитання викладача відповідає з деякими неточностями та недоліками*
«задовільно»	*поверхнева відповідь на питання екзаменаційного білета, здобувач припускається помилок при висвітленні фактологічного матеріалу, частково знає відповідь на запропоновані питання і демонструє наявність окремих елементів самостійного мислення*
«незадовільно»	*відсутність будь-якої відповіді на теоретичні запитання внаслідок незнання програмного матеріалу*

Якщо здобувач на іспиті з дисципліни, з якої він мав семестровий рейтинговий бал **менше 42 балів**, отримує **позитивну** екзаменаційну оцінку («відмінно», «добре», «задовільно»), то йому виставляється підсумкова оцінка з дисципліни за національною шкалою **лише «задовільно»**, за шкалою ЄКТС – **Е**, а в екзаменаційній відомості в графі «Підсумковий рейтинговий бал» ставиться **60 балів**.

Підсумкова оцінка за дисципліну виставляється за таблицею:

Підсумковий рейтинговий бал	**Оцінка за шкалою ЄКТС**	**Підсумкова оцінка за дисципліну за національною шкалою**
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
75 – 81	C	
66 – 74	D	задовільно
60 – 65	E	
40 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
39 і менше	F	незадовільно з обов’язковим повторним курсом

9. Програма навчальної дисципліни. Тематичний план занять

№ п/п	№ і назва теми (включно з темами, винесеними на самостійне опрацювання)	Кількість годин							
		денна форма				Заочна форма			
		Разом	у тому числі			Разом	у тому числі		
			лекції	Семінарські/практичні заняття	Самостійна робота		лекції	Семінарські/практичні заняття	Самостійна робота
Модуль 1									
Змістовий модуль 1. **Загальнометодологічні основи вікової психології.**									
1.	Вікова психологія як галузь психологічної науки.	7	2	2	3				
2.	Історія розвитку вікової психології.	2	2						
3.	Загальна характеристика та механізми психічного розвитку людини. Проблема вікової періодизації	12	2	2	6				
4.	Теорії вікового розвитку у зарубіжній та вітчизняній віковій психології.	10	4	2	6				
5.	Методи дослідження психічного розвитку людини. Діагностика вікового розвитку	7	4	2	3				
Змістовий модуль 2. **Психологічні особливості немовляти, дітей раннього дитинства та дошкільного віку.**									
1.	Психологічні особливості пренатального розвитку та немовляти	12	4	2	6				
2.	Психічний розвиток в ранньому дитячому віці	10	2	2	6				
3.	Психологічні особливості розвитку дитини дошкільного віку.	10	2	2	6				
Змістовий модуль **3. Психологічні особливості дітей шкільного віку.**									
1.	Психологічні особливості молодших школярів.	10	2	2	6				

2	Психологічні особливості підлітка.	16	6	4	10				
3	Психологічні особливості юнацького віку.	16	2	2	10				
***Змістовий модуль* 4. Психологія осіб зрілого віку.**									
1	Вік дорослості.	24	6	2	14				
4.	Психологія похилого віку.	14	2	2	10				
	МКР			2					
	Разом за модулем 1	150	40	28	82				
	Усього годин	150	40	28	82				

10. Рекомендовані джерела (у тому числі інтернет-ресурси)

Базова

1. В. Й. Бочелюк, О. А. Черепєхіна Геронтопсихологія : навч. посіб для студ. спец. 7.03010201 - психологія К. : КНТ, 2014. 436с.

2. Вікова психологія : Навч. посібн. за ред. Г.С. Костюка. К.: Радянська школа, 1976. 272 с.

3. Вікова психологія : навч. посіб. для с туд. вищ. навч. закл. / О.П. Сергеєнкова, О.А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка; М-во освіти і науки України, Київ. ун-т ім. Б.Грінченка. К. : ЦНЛ , 2020 . 3765 с .

4. Павелків Р. В . Вікова психологія : підруч. для сту д. вищ. навч.закл. К. : Кондор, 2011. 468 с.

5. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія : навчальний посібник. Вид. 3-тє, виправ. Суми : Університетська книга, 2010. 352с.

6. М. В. Савчин, Л. П. Василенко Вікова психологія: навч. посіб. К. : Академвидав, 2006. 359 с.

7. О.В. Скрипченко Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібн. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. 3-тє вид., випр. і доп. К.: Каравела, 2012. 400с.

8. Учитель І.Б., Сурякова М.В, Батраченко І.Б. Вікова і педагогічна психологія: навч.посібник (електронне видання): Дніпро: Середняк Т.К., 2021 162 с.

9. Терлецька Л.Г. Вікова психологія і психодіагностика : підручник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. 608с.

10. Терлецька Л. Г. Психологія дитинства : практикум : навч. посіб. К.: Главник, 2006. 143 с.

Додаткова:

1. Бедлінський О.І., Бедлінський В.О. Психологічні особливості організації провідної діяльності підлітків : навч.посіб. Вид-во СумДПУ ім.А.С. Макаренка, 2011. 136 с.

2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. К.: ІЗМН, 1998. 240 с.

3. Бовть О. Б. Психокорекційна робота з попередження агресивності дітей молодшого шкільного віку // *Практична психологія та соціальна робота*. 1998. № 1. С. 18–20; № 3. С. 3–8; № 4. С. 15–17; № 5. С. 19–23; № 6–7. С. 33–36. № 8. С. 14–16. № 9. С. 15–19. № 10. С. 21–24.

4. Волошина В. О. Вплив інтерференції на метапам'яттєві судження студентів: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. псих. наук: 19.00.07.; Нац. ун-т "Острозька академія". Острог, 2015. 20 с.

5. Гетьман Т.О., Кричковська Т.Д. Проблеми вікової психології: хрестоматія. ВД «Сварог». 2019. 469 с.

6. Гуманістична психологія: Антологія : у 3 т. : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів. Т.1. Гуманістичні підходи в західній психології / упоряд. і наук. ред. Р. Трач (США) і Г. Балл (Україна). К. : Пульсари, 2001. 251с.

7. Дубініна К.В. Вікова психологія: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Київ: Видавничий дія «Слово»,2017. 176 с.

8. Зелінська, Т. М. Психологія особистісної амбівалентності в юнацькому віці : монографія. Суми : Університетська книга, 2015. 432 с.

9. Кириленко В.Г. Особливості розумового розвитку молодших школярів залежно від мотивації учіння. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд к.психол.н.: спец.: 19. 00. 07 – педагогічна та вікова психологія. Інститут психології імені Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2008. 24 с

10. Кириленко В. Корекційна робота психолога та соціального педагога / соціального працівника з профілактики та подолання агресивної поведінки у молодших школярів *Початкова школа*. 2018. №1, С. 54-57

11. Кириленко В. Корекційна робота психолога та соціального педагога / соціального працівника з профілактики та подолання агресивної поведінки у молодших школярів *Початкова школа*. 2018. №2. С. 50-54

12. Кириленко В. Хасанова Т. Особливості впливу навчальної прокрастинації на особистісне самовизначення сучасної молоді. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.* 2020. С.134-145

13. Кириленко В.Г., Федько С.Л. Педагогічна і вікова психологія: Навчально-методичні рекомендації з вивчення дисципліни за вибором для студентів КНЛУ спеціальності «Середня освіта» (для бакалаврів) Київ: КНЛУ, 2020. 66 с.

14. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии // Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб.пос. для студ.: сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна [издание 2-е, доп.]. М.: Институт практической психологии, 1996. 304 с.

15. Кулачківська С. Є., Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку). К.: Нора-прінт, 1996.

16. Максименко С. Д. Современное состояние генетических исследований в психологии. *Практична психологія та соціальна робота.* 2000. № 5. С. 6–8.

17. Максименко С. Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. К.:НДПУ, 1990. 239 с.

18. Основи дитячої психології : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютіна, В.М. Піскун. К. : Перун, 1996. 464 с.

19. Постова К. Г. Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей обдарованих учнів: монографія. К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. 96 с.

20. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі : монографія / Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Київ : Міленіум, 2016. 320 с.

21. Роменець В. П. Історія психології епохи Просвітництва. К.: Вища школа. 1993. 568 с.

22. Токарева Н.М. Моделювання особистісних конструктів підлітків у вимірах освітнього простору: монографія. Кривий ріг: ТОВ ВПН «ІНТЕРСЕРВІС», 2015. 448 с.

23. Титаренко Т. М. Хлопчики і дівчатка: психологічне становлення індивідуальності. К.: Знання, 1989. 48 с.

24. Хрестоматія з дитячої психології: навчально-методичний посібник. / укл. Ю.О. Приходько, І.О. Лапченко та інші. Камянець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2017. 320 с.

25. Шавровська Н. В**.** Практикум з вікової психології. К. : Марич, 2009. 83с.

26. Яценко Л. В. та інші Гендерні особливості підготовки старшокласників до сімейного життя: навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельниц.: Майдаченко І. С., 2009. 257 с.

11. Додаткові ресурси.